

reč pokazalo, da je "20. stoletje" eluzivni in spodmikajoč zgodovinski pojem, ki se oblikuje glede na nacionalne fantazije o preteklosti. Pri tej konstrukciji preteklosti seveda na gre zgolj za televizijsko preslikavanje objektivnih dogodkov - četudi pogosta raba dokumentarnega formata sugerira prav takšno televizijsko pristajanje na objektivnost - temveč predvsem za ideološko projekcijo sedanosti. Padeč Berlinskega zidu ali priznanje samostojne države, če ponazorimo z dvema primeroma, lahko zagotavljata triumfalni medijski epilog nacionalni travmi ali kolektivnemu kompleksu majhnosti, pa tudi možnost prepisovanja bolečih točk preteklosti na prečiščen zemljevid kolektivnega spomina. Televizijske reprezentacije "20. stoletja" so v tej luči manj projekcije preteklih političnih, kulturnih in ideoloških vsebin kakor pa dokumenti sodobnih evropskih polj spopadov za definiranje zgodovine in

identitete, ki se odvijajo skozi rekonstrukcijo in nadgradnjo teh vsebin.

Bradfordski projekt predstavlja delen katalog teh spopadov, ki ga bo mogoče brati bodisi skozi vpogled v evropske televizijske politike reprezentacije, bodisi skozi širše okvire kulturne konstrukcije zgodovinskega spomina. V obeh primerih, kakor je pokazalo tudi zadnje srečanje v Bradfordu, je kritično razumevanje lokalnih, nacionalnih kontekstov in zgodovin. Rezultati raziskave, ki so v pripravi za objavo, tako ne nosijo več naslova "Televizijska konstrukcija 20. stoletja", temveč bodo zajeti v novem naslovu, ki se zdaj glasi: "Europe's century: television discourses and the construction of historical memory". Ob objavi skupne publikacije pa se nakazuje tudi možnost, da bodo s pomočjo bradfordskega Muzeja za film in televizijo televizijski programi, na katerih temelji raziskava, dostopni tudi na internetu.

Ksenja H. Vidmar

Ponovni premislek literarne zgodovine: Primerjalna zgodovina literarnih kultur Latinske Amerike in Vzhodne Centralne Evrope

Rethinking Literary History: Comparative History of Latin America and East Central Europe Literary Cultures

Répenser l'histoire littéraire: L'histoire comparée des cultures littéraires de l'Amérique latine et de l'Europe orientalo-centrale

Literarna zgodovina je, podobno kot vse historične znanstvene discipline, v drugi polovici 20. stoletja doživela nekaj pomembnih epistemoloških premikov, ki so večinoma vodili v stran

od instrumentalizacije zgodovine za potrebe legitimacije trenutnih interesov (politične) moči, zlasti pa v stran od osredotočenosti na nacionalne oz. etnične kolektive kot osrednjo organiza-

cijsko os zgodovine. Skladno s tem se je literarna zgodovina oddaljevala od svoje navezanosti na filološko tradicijo in se osamosvajala tako od utemeljenosti na nacionalnih jezikih (oz. kulturah) kot od utemeljenosti na evropocentrični periodizaciji domnevno občečloveških literarnih obdobj, gibanj in smeri. Projekt *Rethinking Literary History - Comparatively* povzema in nadgrajuje doslej obstoječe kritike tradicionalnih načinov obravnavanja literature in poskuša izvesti temeljito rekonceptualizacijo literarne zgodovine. Gre za obsežno, pet let trajajočo mednarodno raziskavo, ki sta jo podprla University of Toronto in Social Sciences and Humanities Council of Canada, vanjo pa sta vključeni dve veliki mreži raziskovalcev in raziskovalk z različnih koncev sveta - fokus ene je literatura Latinske Amerike, fokus druge pa literatura Vzhodne Srednje Evrope. V projekt - in sicer v del, ki se ukvarja s primerjalno literarno zgodovino Vzhodne Srednje Evrope - je vključenih tudi nekaj raziskovalcev in raziskovalk Institutum Studiorum Humanitatis. **Svetlana Slapšak** sodeluje v ožji skupini, ki koordinira omenjeni del raziskave, s posamičnimi prispevki pa so vanj vključeni še **Drago B. Rotar** ter raziskovalki **Sabina Mihelj** in **Taja Kramberger**. V sklopu tega sodelovanja je ISH junija 2000 obiskal **Marcel Cornis Pope**, ob **Johnu Neubauerju** glavni urednik in koordinator dela raziskave, ki se osredotoča na literaturo Vzhodne Srednje Evrope, in imel krajši ciklus predavanj, na katerih je predstavljal koncept raziskave in nekatere dotlej dosežene rezultate, zlasti izsledke lastnega raziskovalnega dela. Raziska-

va je trenutno v zaključni fazi in še v tekočem letu naj bi rezultati izšli v obliki obsežne monografije z več deli pri založbi Oxford University Press.

Mario J. Valdés in **Linda Hutcheon**, koordinatorja projekta, sicer raziskovalca na Univerzi v Torontu, se pri razlagi temeljnega pristopa k literaturi, ki povezuje celoten projekt, sklicujeta zlasti na francosko šolo Annales, posebej na Fernanda Braudela ter njegovo obsežno trilogijo *Civilisation matérielle, économie et capitalisme, 15-18e siècle* (slovenski prevod je izšel v zbirki Studia Humanitatis). Ponujata jo kot zgled pisanja zgodovine, ki temelji na zavedanju dialektičnega hermenevtičnega odnosa med sedanjostjo in prihodnostjo, ki poudarja nujnost primerjalne metode in upošteva heterogenost pojavov. V projektu, ki ga koordinirata, vidita primerljiv premik, a na področju literarne zgodovine - če je bila razpoznavna poteza tradicije Annales odmak od dogodkovne zgodovine k upoštevanju širših demografskih, geografskih, klimatskih ipd. kontekstov ter procesov dolgega trajanja (*la longue durée*), naj bi nov način pisanja literarne zgodovine ne bil osredotočen zgolj na literarne tekste, ampak naj bi pristopal k literaturi onstran okvirov estetike in forme, upoštevaloč relevantne politične, antropološke, ekonomske, geografske, historične, demografske in sociološke vidike. Ena izmed nujnih predpostavk takega pristopa je ukinjanje tradicionalnih razlikovanj med masovno, elitno in popularno kulturo, s tem pa inkluzivno oz. nenormativno pojmovanje literature - tako pojmovanje literature sicer ni povsem novo, je pa bilo v zadnjem desetletju preteklega stoletja ponovno premišljeno na pod-

lagi poststrukturalizma in feministične kritike. Hkrati s tako razširjenim raziskovalnim objektom je med temeljne premise tako zasnovanega projekta primerjalne literarne zgodovine vgrajen tudi premik od osredotočenosti izključno na literarne tekste k upoštevanju kontekstov produkcije in še zlasti recepcije teh tekstov, s tem pa tudi premik k upoštevanju delovanja literature v kontekstu specifičnih institucij ter postopno spreminjanje teh institucionalnih prepletov in načina umeščanja literature vanje. Eden izmed najpomembnejših kontekstov, v odnosu do katerega skušajo raziskovalci, vključeni v projekt, opredeliti literaturo, je nacija – a ne več tako, da bi v literaturi videli izraz nekega predhodno danega kolektiva (nacije), temveč tako, da skušajo uvideti načine, kako je literatura skozi številne nanjo vezane prakse in institucije (založništvo, knjigotrštvo, literarna kritika ipd.) vpletena v proces vedno vnovičnega produciranja nacije kot zamišljene skupnosti (v skladu z razumevanjem nacije kot ga je razvil Benedict Anderson). Šele upoštevanje tovrstne prepletenosti literature in nacije in s tem specifične zgodovinske umeščnosti literature kot institucije omogoča uvideti številne slepe pege, ki so značilne za tradicionalne načine pristopanja k literarni zgodovini, zlasti za nacionalne literarne zgodovine, pa tudi za primerjalne literarne zgodovine, kolikor so te pogosto še vedno utemeljene na nerefektiranem pojmovanju razmerja med določenim kolektivom in literaturo.¹ Na epistemološki

ravni tak pristop k literarni zgodovini zahteva tudi nenehno reflektiranje lastne (zgodovinarjeve) umeščnosti v odnosu do raziskovanega objekta in upoštevanje lastne udeležnosti v procesu oblikovanja in vnazajskega osmišljanja literarnozgodovinskih pojavov.

Kaj tak način pristopa k literarni zgodovini pomeni v raziskovalni praksi, denimo v primeru primerjalne zgodovine literatur Vzhodne Srednje Evrope? Kolektiv oz. regija, ki je predmet proučevanja – namreč Vzhodna Srednja Evropa – je izbran strateško, in sicer z namenom izogniti se neželenim zgodovinskim konotacijam obeh možnih alternativ: Srednje Evrope, ki se ne more otresti zgodovinske navezanosti na eksplicitne ali implicitne hegemonne intencije Nemčije, in Vzhodne Evrope, ki se povezuje z imperialističnimi težnjami Rusije in se je še vedno držijo pomeni, pridobljeni v obdobju t.i. hladne vojne. Tako zamejeno območje po opredelitvi, ki jo upošteva okvir razi-skave, zajema liminalno, prehodno območje med interesnima sferama vzhoda in zahoda: sega od Baltičkih držav na

---

evakovredno obravnava tudi literarne pojave, ki niso vezane na nacijo ali nacionalni jezik oz. kulturo, temveč denimo na dialekt, izseljensko skupnost ali kulturno izrazito mešano območje ipd. Vendar pa ob tem še vedno ohranja predpostavko o določeni skupnosti ali prostorsko zamejeni enoti (regiji, mestu, državi ipd.) kot vnaprej dani, naravni in nevpisljivi, se zato ne sprašuje o širših implikacijah udeležnosti literature v procesih konstituiranja določene zamišljene skupnosti ali prostora in jo v skrajni točki ponovno zvede na izraz predhodno obstoječe skupnosti oz. prostorske enote (le da tokrat ne nacionalne, ampak denimo regionalne, lokalne ali – kar je še posebej konjunktorno – večkulturne).

¹ Za tak, sicer precej razširjen način prakticiranja primerjalne literarne zgodovine, je značilno, da ne priznava omejevanja literature na izraz posameznih nacij; tako npr.

severu do Makedonije na jugu, zahodna meja sovпада z mejami Avstrije in Nemčije, najbolj nejasna pa je (simptomatično) vzhodna meja. Raziskava je razdeljena na štiri večje sklope, vsak od njih predstavlja alternativo tradicionalnemu načinu obravnavanja literarnih pojavov. Prvi sklop zajema prikaz literarne zgodovine (oziroma zgodovin) obravnavane regije oz. njenih posameznih delov, pri čemer pojavi niso organizirani po logiki tradicionalne periodizacije na literarna obdobja in smeri, temveč razmeščeni okoli t.i. časovnih vozlov (*temporal nods*), ki sovpadajo z določenimi zgodovinskimi premiki; ti vozli so leta 1776/1781/1789, 1848, 1881/1878/1867, 1918, 1945, 1948, 1968/1956 in 1989. Drugi sklop prinaša topografijo literarnih kultur Vzhodne Srednje Evrope; ta je osredinjena okoli marginocentričnih mest in nanje navezanih hibridnih identitet, okoli multikulturnih regij oz. realnih in zamišljenih prostorov ter okoli zamišljenih skupnosti. Tretji sklop prinaša predstavitev t.i. institucionalnih vozlov (*institutional nods*) in žanrskih konvencij; gre za prikaze nacionalnih projektov institucionalizacije literature skozi gledališče, skozi šolstvo oz. vzpostavljanje literarnih kanonov skozi časopise, cenzuro, institucionalizacijo folklorne in konstrukcijo literarnih žanrov in gibanj. Osrednja tema zadnjega, četrtega sklopa so literarne podobe (*figural nods*) regije, in

sicer pisatelj kot nacionalna ikona, podobe herojev, kolektivov, ženske in drugega.

Veliko posamičnih argumentov, na katerih temelji osnovni koncept raziskave, je znanih že več desetletij. Vendar pa prevladujoči odnos do literature, še zlasti pa način poučevanja literarne zgodovine v šolah (celo na univerzitetni ravni) kaže, da so ti argumenti bili marsikje preslišani ali pa upoštevani le zelo fragmentarno. Vsaj kar se Slovenije tiče, se taki situaciji skorajda ne gre čuditi, saj je gre očitno za enega izmed mnogih stranskih produktov splošne retraditionalizacije, ki spremlja projekt vzpostavljanja nacionalne identitete v poosamosvojitvenem obdobju. A čeprav so prav v Sloveniji, podobno kot v večini t.i. tranzicijskih držav, za katere je značilna sorodna zgodovinsko-družbena konstelacija, tovrstne oblike pojavljanja nacionalizma in sovpadajočih predmodernih načinov konstituiranja skupnosti še posebej očitne, ne gre spregledati, da podobni nacional(istič)ni ali vsaj prikrito evropocentrični in za postkolonialno kritiko neobčutiljivi pristopi k literaturi vztrajajo in celo doživljajo velik uspeh še marsikje drugje, tudi v domnevno najbolj moderniziranih okoljih – in to navkljub globalizaciji oz. prav zaradi nje. Projekt rekonceptualizacije literarne zgodovine, ki skuša tovrstne trende jasno locirati in reflektirati, ima zato v sedanjem trenutku toliko večjo težo.

Sabina Mihelj

Več o raziskavi na spletnih straneh:
<http://www.chass.utoronto.ca/lithis/index.html>